

УДК 159.922

orcid.org/0000-0003-0013-2989

https://doi.org/10.26661/2310-4368-2018-2-14-12

МОДЕЛЬ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НАСЛІДКІВ ДИТЯЧОГО ДОСВІДУ У ДОРΟΣЛОМУ ЖИТТІ

К.Л. Мілютіна

*доктор психологічних наук, професор кафедри психології розвитку
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
katerinamilutina1963@gmail.com*

Мілютіна К.Л. Модель емпіричного дослідження наслідків дитячого досвіду у дорослому житті. Стаття присвячена перспективам дослідження наслідків ранніх дитячих травм у житті дорослих. За результатами пілотажного дослідження було виявлено, що в 56% соціально адаптованих та здорових дорослих були спогади про травматичний досвід, пережитий у дитинстві. Дисперсійний аналіз за критерієм χ^2 з достовірністю 0,05 підтверджує нерівномірність розподілу негативних життєвих подій у розповідях наших респондентів. Буде використано опитувальник Уайнхолда для дослідження рівню співзалежності та опитувальник батьківської любові Р.В. Овчарової. Пережитий негативний дитячий досвід може вплинути і на загальний рівень психічного здоров'я людини, що можна дослідити за допомогою методики «Mental health». З метою більш детального розгляду структури порушень, або їх відсутності, будуть досліджені розлади особистості за опитувальником А.Бека. Для дослідження особливостей емоційної сфери особистості можна застосувати опитувальник емоційного інтелекту ЕМІН Люсіна та «Самооцінка емоційних станів» Г.Айзенка, що надасть можливість дослідити актуальний рівень тривожності, агресії, фрустрації та ригідності особистості.

Ключові слова: сімейне насильство, психологічна травма, особистість, методика АСЕ, наратив.

Milyutina K.L. Model of empirical study of the consequences of adult childhood experience. The article is devoted to prospects of investigation of the consequences of early childhood injuries in adult life. The pilot study found that 56% of socially-adapted and healthy adults had memories of traumatic experiences experienced in childhood. Therefore, there was a need to construct a detailed empirical study of the remote impact of family violence and traumatic experience on the presence of personality disorders, value-motivational and emotional sphere of personality. The dispersion analysis based on the χ^2 criterion with the reliability of 0.05 confirms the uneven distribution of negative life events in the stories of our respondents. It is possible to suggest that the experience of child abuse may lead to violations in the field of relations. The Wainhold questionnaire will be used to study the level of co-dependence and the questionnaire for parental love R.V. Ovcharova, which allows to reveal the biological, emotional-sensory, cognitive and social component of parental love. Based on the assumption of a "wounded healer", one can consider that those who suffered from traumatic events in a childhood will choose a specialty in the field of assistance to others: a psychologist, a physician, etc. Or the identification with the aggressor will facilitate the choice of this activity, where possible, of the use of power and violence (army, police). It is possible to explore this parameter by identifying the level and type of child trauma for students studying in different specialties. The experienced negative children's experience can also affect the general level of mental health of a person that can be investigated using the methodology. Mental health, which has already been translated and tested on the Ukrainian sample. In order to more detailed consideration of the structure of violations, or their absence, the personality disorders will be investigated on the questionnaire of A. Beka. To study the peculiarities of the emotional sphere of the personality, one can use the questionnaire of emotional intelligence EMIN Lucyna and Eisenck's "Emotional states", which will provide an opportunity to investigate the current level of anxiety, aggression, frustration and rigidity of the individual.

Keywords: family violence, psychological trauma, personality, ACE technique, narrative.

Постановка проблеми. В усьому світі відбувається дослідження впливу перенесеного у дитинстві досвіду травматизації та неналежного піклування на подальший розвиток людини. В Україні існує проблема сімейного насильства, соціального сирітства, дітей, чиї батьки працюють за кордоном або перебувають у місцях позбавлення волі, але не проведено дослідження впливу такого дитячого досвіду на поведінку та психічний стан дорослої людини. Саме тому виникла потреба масштабного вивчення зв'язку між дитячими травмами, позитивним дитячим досвідом та особливостями життєдіяльності дорослих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впливу раннього дитячого досвіду на виникнення особистісних розладів дорослих привертала увагу психотерапевтів ще з самого початку, що відображено у роботах з аналітичної психології. Подальший розвиток аналітичних підходів дещо

більшою мірою розглядає не сам факт одиничної травматизації дитини, а недостатність прив'язаності до матері [1], порушення емоційних стосунків у батьківсько – дитячій системі. Але суттєвим недоліком цих підходів було те, що аналіз впливу здійснювався, насамперед, спираючись на спогади клієнтів які потребували психологічної або психіатричної допомоги. В них було помічено, що досвід спілкування з батьками мав негативний вплив на розвиток особистості. Останнім часом у світі проводиться масштабне вивчення впливу негативного дитячого досвіду на стосунки [2] та розвиток особистості дорослих [3] які не мають суттєвих порушень стану психічного здоров'я. Розроблено та апробовано опитувальники, який дозволяє ретроспективним методом дослідити наявність травматизації та насильства [4;5]. Ці опитувальники пройшли міжнародну апробацію та стандартизацію в декількох країнах [6;7]. Було проведено вивчення [8] впливу дитячої травматизації на стан соматичного здоров'я дорослих хворих і виявлено суттєвий зв'язок між цими параметрами. В цьому дослідженні було застосовано вдосконалений варіант опитувальника OSAI - ACE. Дисертаційне дослідження І.В. Кондакової [9] присвячено структурі особистісних ресурсів психологічної захищеності у ранній дорослості в людей, що пережили насильство у дитинстві. Авторка використала батарею методик «Захищеність особистості від психологічного насильства», методика «Відповідальність» В.П. Прядеїна; методика «Тест життєстійкості» С. Мадди, в адаптації Д. А. Леонтьєва та Е. І. Расказової; методика «Мотивація до успіху» Т. Елрса тощо. Автор виокремлює ресурси розвитку: довіру до себе. Відповідальність, життєстійкість, мотивація до успіху; та захисні ресурси: ефективні копінг-стратегії, інфернальний локус контролю, збалансована ідентичність, знання про насильство та методи його подолання.

Але залишається недостатньо дослідженим, які саме форми пережитого у дитинстві насильства та травматизації впливають на подальший розвиток особистості дорослої людини, трансляцію насильницьких дій, формування життєвих стратегій тощо.

Метою даної статті є розробка напрямків дослідження впливу досвіду отриманого у дитинстві на різні аспекти життєдіяльності дорослих осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. На попередньому пілотажному етапі дослідження було використано нарративний метод дослідження. Всього було обстежено 62 респонденти, які брали участь у психологічній грі «Життєвий шлях». Гра проводилася в груповому форматі, по 6-10 учасників одночасно. Досліджуваними були переважно жінки (49 осіб) та 13 чоловіків. Вік респондентів був від 23 до 50 років, освіта вища, вони були мешканцями як великих міст так і сіл України. Жоден з досліджуваних не перебував на психіатричному або наркологічному обліку та не звертався по регулярну психологічну або психотерапевтичну допомогу. За умовами гри учасники мають розповісти про події власного життя, які відбувалися на різних етапах життєвого шляху. Події могли бути як позитивними так і нейтральними і негативними, вони мали стосуватись як минулого так і майбутнього. Кількість подій не обмежена. Результати розподілу подій наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл подій у нарративах учасників гри «Життєвий шлях» в залежності від віку

Тип подій	Віковий період до якого відносяться події								
	3 – 6	7-10	11-16	17-24	25-34	35-44	45-55	56-70	70-90
Позитивні	24	18	22	25	31	38	40	32	22
Нейтральні	8	43	20	26	21	18	16	28	37
Негативні	32	7	30	12	13	6	5	2	2
Всього	64	68	72	63	65	62	61	62	61

Дисперсійний аналіз за критерієм χ^2 з достовірністю 0,05 підтверджує нерівномірність розподілу негативних життєвих подій у розповідях наших респондентів. При тому, що всі наші досліджувані були соціально адаптованими, мали вищу освіту та не потребували психотерапевтичної допомоги 56% відсотків з них мали травмуючи дитячі спогади. За змістом негативних переживань спогади які стосувалися вікового періоду від трьох до шести років, були присвячені народженню менших дітей у родині, дитячому садочку, фізичним захворюванням і травмам.

У молодшому шкільному віці переважають позитивні та нейтральні спогади, негативні спогади стосувалися шкільної неуспішності (два випадки) та проблем з батьком, який зловживав алкоголем. У підлітковому віці кількість травмуючих подій знову значно збільшується, події стосуються потерпання від шкільного булінгу; сексуальних домагань; алкоголізму, бійок та розлучень батьків. Меншою мірою

представлена проблематика нещасливого кохання та спроб самопошкоджень. В ранньому юнацькому віці зменшується кількість негативних наративів, вони переважно стосуються неуспішності в особистісних стосунках та (меншою мірою) у навчанні. Надалі кількість травмуючи подій продовжує зменшуватись, учасники насамперед згадували професійну не успішність, розлучення, вимушене переселення з територій ЛНР, ДНР. Поодинокі респонденти планували собі неприємні події майбутнього – захворювання, конфлікти з членами родини.

Таким чином було виявлено, що кількість негативних дитячих спогадів є значно більш поширеною серед нормативних верств населення, ніж можна було передбачити, виходячи з аналітичних підходів. Тому виникла необхідність більш докладного вивчення впливу негативного дитячого досвіду на подальший розвиток особистості.

З метою дослідження раннього дитячого досвіду буде використано модифікацію методики ACE, аналіз ранніх дитячих спогадів, тест Сільвер. Методика ACE, на нашу думку, має бути модифікована для потреб нашого дослідження, бо в оригінальній версії вона містить лише 10 запитань, де в одному запитанні можуть поєднуватись різні види насильства. У розробленій нами модифікації даного опитувальника враховано окремо різні види насильницьких та травмуючи дій, додано територіальні обмеження, досвід тяжких захворювань та шкільний булінг.

Запропонований нами варіант опитувальника наведено нижче.

Поставте «+», якщо згодні з цим твердженням.

1. Чи було у вашому дитинстві (до 18 років) щоб хтось з дорослих часто або дуже часто вас ображав або принижував?
2. Чи було у вашому дитинстві (до 18 років) щоб ви боялися, що хтось з дорослих завдасть вам фізичної шкоди?
3. Чи було у вашому дитинстві (до 18 років) щоб хтось з дорослих часто або дуже часто вас бив, хапав, штовхав; або одноразово побив так, що залишились синці?
4. Чи було у вашому дитинстві (до 18 років) щоб ви потрапили до лікарні з тяжким захворюванням?
5. Чи було у вашому дитинстві (до 18 років) щоб хтось з осіб старший більш як на 5 років хоч би одноразово торкався до вас з сексуальним натяком?
6. Чи було у вашому дитинстві (до 18 років) щоб хтось з осіб старший більш як на 5 років хоч би одноразово здійснював з вами статевий акт?
7. Чи було у вашому дитинстві (до 18 років) щоб ви часто або дуже часто відчували, що вас не люблять, зневажають?
8. Члени вашої родини не були близькими, не підтримували один одного?
9. Ви часто, або дуже часто приходили до школи у брудному та старому одязі, не мали їжі?
10. Ваші батьки зловживали алкоголем або наркотичними речовинами і тому не дбали про дитину належним чином?
11. Ваші батьки розлучилися та жили окремо?
12. Чи було у вашому дитинстві (до 18 років) щоб хтось з дорослих часто або дуже часто бив, хапав, штовхав вашу маму або інших членів родини?
13. Чи було у вашому дитинстві (до 18 років) щоб хтось з дорослих бодай одноразово погрожував ножем або рушницею вашій мамі або іншим членам родини?
14. Ви жили з кимось, хто зловживав алкоголем або наркотиками?
15. Хтось з тих з ким ви жили в дитинстві потратив до тюрми?
16. Хтось з тих з ким ви жили в дитинстві страждав психічними розладами?
17. Хтось з тих з ким ви жили в дитинстві намагався скоїти самогубство?
18. Чи було у вашому дитинстві (до 18 років) щоб хтось з дорослих часто або дуже часто вас закривав у кімнаті або прив'язував?
19. Чи було у вашому дитинстві (до 18 років) щоб хтось з дорослих часто або дуже часто не розмовляв із вами більше декількох годин в якості покарання?
20. Чи було у вашому дитинстві (до 18 років) щоб ви були жертвою цькування або насильства у школі?

Опитувальник має варіанти відповідей «так» або «ні», тому кількість отриманих балів може коливатись від 0 до 20. Аналіз ранніх дитячих спогадів здійснювався за принципами, запропонованими А.Адлером [9], що дозволяє виокремити ті правила життя, якими людина із значною ймовірністю користується і в дорослому віці. Тест Сільвер [10] призначено для оцінки ставлення людини до самої себе та оточення, що дає можливість визначити у числовому вимірі наслідки негативного дитячого досвіду.

Внаслідок попереднього пілотажного дослідження та аналізу наукових джерел було сформульовано модель емпіричного вивчення впливу раннього дитячого досвіду на розвиток особистості дорослого (рис.1).

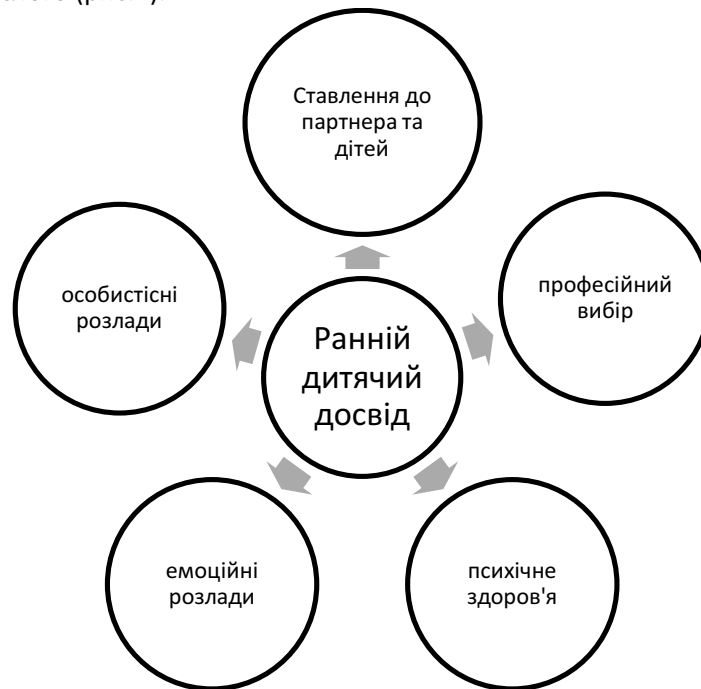

Рис.1. Ймовірні наслідки негативного дитячого досвіду

Можна висунути припущення, що досвід насильства у дитинстві може призводити до порушень у сфері стосунків. З цією метою ми хочемо дослідити дві сфери міжособистісних стосунків – з партнерами та дітьми. Буде використано опитувальник Уайнхолда для дослідження рівню спів залежності та опитувальник батьківської любові Р.В. Овчарової. Методика Р.В. Овчарової дозволяє виявити біологічну, емоційно-чуттєву, когнітивну та соціальну складову батьківської любові. За допомогою цих методик можна виявити, які саме порушення стосунків та травми, пережиті у дитинстві впливають (або не впливають) на стосунки з власними дітьми.

Іншою суттєвою сферою життєдіяльності дорослої людини є її професійний вибір, виходячи з припущення про «пораненого цілителя», можна вважати, що особи, які потерпали від травматичних подій у дитинстві будуть обирати спеціальності у сфері допомоги іншим: психолога, медика тощо. Або ототожнення з агресором сприятиме вибору тої діяльності де можливо застосування влади та насильства (армія, поліція). Дослідити цей параметр можна за допомогою виявлення рівню та типу дитячої травматизації в студентів, які навчаються на різних спеціальностях.

Пережитий негативний дитячий досвід може вплинути і на загальний рівень психічного здоров'я людини, що можна дослідити за допомогою методики.

«Mental health», яка вже перекладена та апробована на українській вибірці. З метою більш детального розгляду структури порушень, або їх відсутності, будуть досліджені розлади особистості за опитувальником А.Бека. Для дослідження особливостей емоційної сфери особистості можна застосувати опитувальник емоційного інтелекту ЕМІН Люсіна та «Емоційні стани» Айзенка, що надасть можливість дослідити актуальний рівень тривожності, агресії, фрустрації та ригідності особистості.

Досліджуваними стануть особи дорослого та юнацького віку з різним рівнем травматизації у дитинстві. Проведене емпіричне дослідження дозволить підтвердити чи спростувати гіпотезу, щодо

дитячих травм як одного з головних чинників особистісних, емоційних та поведінкових розладів у дорослому віці.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. В ході пілотажного дослідження поширення негативного дитячого досвіду серед здорових, соціально адаптованих дорослих, було виявлено, що вони присутні в 69% респондентів, найбільш насиченим виявився вік від трьох до шести років та від 11 до 15. Тому було заплановано дослідження впливу дитячих травматичних подій, ранніх спогадів та неусвідомленого травматичного впливу на поведінкову сферу – вибір професії та стосунки з соціальним оточенням, емоційну сферу та рівень психічного здоров'я і особистісних розладів в дорослих та осіб юнацького віку.

Література

1. Матушевская Н.В. Теория привязанности: история и современное состояние исследований // Перинатальная психология и психология родительства, 2005, №2, с. 48-97
2. Carrasco, M. A., & Rohner, R. P. (2012). Parental acceptance and children's psychological adjustment in the context of interpersonal power and prestige. *Journal of Child and Family Studies*, 21, 1-8.
3. Kobasa S. C., Maddi S. R., Kahn S. (1982) Hardiness and health: a prospective study // *Journal of Personality and Social Psychology*. 1982. № 42. P. 168-177.
4. Rohner, R. P. (2005). Parental Acceptance-Rejection Questionnaire (PARQ): Test manual. In R. P. Rohner & A. Khaleque (Eds.), *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection* (4th ed., pp. 43–106). Storrs, CT: Rohner Research Publications.
5. Rohner, R. P. (2011). Parental Power-Prestige Questionnaire. In R. P. Rohner, *Measures for Use in Parental Acceptance-Rejection Research* (134-135). Storrs, CT: Rohner Research Publications.
6. Lloyd, J., Moore, K., & Rohner, R. P. (2011). Analysis of the Adult Parental Power-Prestige Questionnaire (3PQ) and its association with a two-item measure of parental power and prestige. Unpublished manuscript. University of Chester.
7. Khaleque, A., & Rohner, R. (2002). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and Family*, 64, 54–64.
8. Kobasa S. C., Maddi S. R., Kahn S. (1982) Hardiness and health: a prospective study // *Journal of Personality and Social Psychology*. 1982. № 42. P. 168-177.
9. Кондакова И.В. (2012) Личностные ресурсы психологической защищенности людей, перенесших насилие в детстве. Автореф. канд. диссертации, 2012 (электронное джерело) <http://www.dissercat.com/content/lichnostnye-resursy-psikhologicheskoi-zashchishchennosti-vzroslykh-perezvivshikh-nasilie-v-d#ixzz5S60GiQdN>
10. Иванова И.С. Тип привязанности к матери, детский опыт и самоотношение у старших подростков // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 2-2.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=22301> (дата обращения: 25.09.2018).
11. Сидоренко Е. Терапия и тренинг по Альфреду Адлеру \Е.Сидоренко, СПб, Речь, 2000, - 352с.
12. Копытин А.И., Свистовская Е.Е. Арт-терапия детей и подростков \А.И. Копытин, Е.Е. Свистовская, М.Когитоцентр, - 2007, - 260с.

References transliterated

1. Matushevskaya N.V. Teoriya privyazannosti: istoriya i sovremennoe sostoyanie issledovaniy // Perinatal'naya psihologiya i psihologiya roditel'stva, 2005, №2, s. 48-97
2. Carrasco, M. A., & Rohner, R. P. (2012). Parental acceptance and children's psychological adjustment in the context of interpersonal power and prestige. *Journal of Child and Family Studies*, 21, 1-8.
3. Kobasa S. C., Maddi S. R., Kahn S. (1982) Hardiness and health: a prospective study // *Journal of Personality and Social Psychology*. 1982. № 42. P. 168-177.
4. Rohner, R. P. (2005). Parental Acceptance-Rejection Questionnaire (PARQ): Test manual. In R. P. Rohner & A. Khaleque (Eds.), *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection* (4th ed., pp. 43–106). Storrs, CT: Rohner Research Publications.
5. Rohner, R. P. (2011). Parental Power-Prestige Questionnaire. In R. P. Rohner, *Measures for Use in Parental Acceptance-Rejection Research* (134-135). Storrs, CT: Rohner Research Publications.
6. Lloyd, J., Moore, K., & Rohner, R. P. (2011). Analysis of the Adult Parental Power-Prestige Questionnaire (3PQ) and its association with a two-item measure of parental power and prestige. Unpublished manuscript. University of Chester.
7. Khaleque, A., & Rohner, R. (2002). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and Family*, 64, 54–64.
8. Kobasa S. C., Maddi S. R., Kahn S. (1982) Hardiness and health: a prospective study // *Journal of Personality and Social Psychology*. 1982. № 42. P. 168-177.
9. Kondakova I.V. (2012) Lichnostnye resursy psikhologicheskoi zashchishchennosti lyudej, perenesshih nasilie v detstve. Avtoref. Kand. dissertacii, 2012 (elektronnoe dzherelo) <http://www.dissercat.com/content/lichnostnye-resursy-psikhologicheskoi-zashchishchennosti-vzroslykh-perezvivshikh-nasilie-v-d#ixzz5S60GiQdN>
10. Ivanova I.S. Tip privyazannosti k materi, detskij opyt i samootnoshenie u starshih podrostkov // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2015. – № 2-2.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=22301> (data obrashcheniya: 25.09.2018).
11. Sidorenko E. Terapiya i trening po Al'fredu Adleru \E.Sidorenko, SPb, Rech', 2000, - 352s.
12. Kopytin A.I., Svistovskaya E.E. Art-terapiya detej i podrostkov \A.I. Kopytin, E.E. Svistovskaya, M.Kogitocentr, - 2007, - 260s.